

Академік Дмитро МЕЛЬНИЧУК: «Вища освіта тільки тоді ефективна, коли має наукову складову»

Національний університет біоресурсів і природокористування України (НУБіП України) – один із найбільших і найстаріших вітчизняних вищих навчальних закладів.

Торік йому виповнилося 115 років. За цей час у зв'язку з різними реорганізаціями не раз змінювалися статус і назва вишу, а особливий, можна сказати, доленосний етап його розвитку припав на останні десятиліття, коли він пройшов великий шлях від типового аграрного ВНЗ до сучасного університету наук про життя та довкілля.

Звичайно, в історії закладу були і важкі часи. Зокрема, у першій половині 1980-х про занепад Української сільськогосподарської академії (таку назву раніше мав НУБіП України) неодноразово писали центральні газети, а постійні заміни кадрів, які

«вирішують усе», насправді не вели до позитивних змін. Ось тоді, майже тридцять років тому, на посаду керівника призначили Дмитра Мельничука, який став наймолодшим на той час ректором у СРСР. Очолюючи перед тим лабораторію в Інституті біохімії, він мав лише дюжину підлеглих, а тут на його плечі лягла відповідальність за 10-тисячний колектив студентів і викладачів академії. Про це несподіване призначення й результати діяльності на відповідальній посаді ведемо розмову з ректором Національного університету біоресурсів і природокористування України академіком Дмитром МЕЛЬНИЧУКОМ.

– Пам'ятаєте, Дмитре Олексійовичу, що переважало після такої кар'єрного злету: почуття радості чи тривоги у зв'язку з відповідальністю за долю великого колективу?

– Відверто кажучи, довелося пережити шок. Не маючи потрібного досвіду, я зовсім не прагнув обійняти таку посаду, і моя роль спочатку зводилася до того, щоб когось порекомендувати на це місце. Обидві запропоновані мною кандидатури не пройшли, однак, вважаю, були непоганими, бо швидко стали керівниками інститутів і згодом їх обрали академіками. У мене ж, зрештою, не залишилося вибору, коли у великому списку тих, хто мене рекомендував, я побачив прізвища видатних людей, зокрема президента Академії наук Бориса Євгеновича Патона.

У роки незалежності України посада ректора стала виборною, й щоразу мене переобирали майже стовідсотковою кількістю голосів, хоча, наводячи лад в установі, всім догодити неможливо.

– Тож більше переживати шок не доводилося...

– Та де там! Уже через рік, попри те, що своїх проблем у сільгоспакадемії вистачало, мені доручили

організувати сільськогосподарський інститут у столиці Камбоджі – Пномпені. І це в умовах тропічного клімату, коли температура вдень сягає 38–40 градусів за 100-відсоткової вологості. До того ж там постійно відбувалися збройні сутички, ходити можна було тільки вдень, а вночі починалася стрілянина. Я зупинився у готелі, який добре охороняли, і то було небезпечно, а наші 55 викладачів й фахівців жили, ніби у фортеці: будинок із металевими ґратами на вікнах мав три кільця захисту. Складно було й щось доставляти у Пномпень. Суецький канал тоді перекрили, і рейси в обхід Африки тривали до двох місяців. За цей час тропічні бактерії, траплялося, встигали знищити вантаж – книжки та обладнання.

Та все-таки ми це випробування витримали й справу зробили, підготувавши три випуски на п'яти факультетах. У мене тоді було відчуття, ніби здійснив подорож у часі, повернувшись років на 150 назад. Щоправда, згодом поїздка в Америку сприймалася як подорож у протилежному напрямку.

– З якою метою ви відвідали Америку?

– Загалом мені довелося літати туди разів із сорок. Та все почалося

з першої поїздки. 1989 року у Сполучених Штатах відбувався світовий конгрес свинарів. Мене дивом включили до складу української делегації, а наприкінці візиту пощастило зустрітися з керівництвом університету штату Айова. Ми підписали угоду про співпрацю, що стала взагалі першою і найголовнішою угодою між нашим і американським вищими навчальними закладами. Наша перша програма була розрахована на шість років, а її мета – трансформувати радянську систему освіти і досліджень на кшталт американської.

Університет штату Айова у 1996 році офіційно визнав, що наша система освіти й атестації відповідає його вимогам (за згодою Держдепу США). А два роки по тому це саме зробив університет штату Луїзіана. Великі вклади в цю діяльність зробили також університети штатів Пенсільванії, Огайо, Арканзас, Індіана, Південна та Північна Дакота та інші.

Як виявилось, у США є кілька рівнів університетів – дослідницькі, науково-навчальні, навчальні і провідні коледжі зі статусом університету. Ми поставили за мету досягти найвищого рівня – дослідницького. Для цього нашим студентам і викладачам довелося проходити практику й стажу-

ватися в кількох дослідницьких американських університетах.

Фіналом багатьох спільних проєктів, що здійснюються вже чверть століття, мала стати офіційна акредитація НУБіП України за стандартами США, що розпочалася вже рік тому. За цей час авторитетна експертна група вивчила вітчизняне законодавство про вищу освіту і порівняла зі своїм, структуру університету, систему фінансування і управління, кваліфікацію викладачів і студентів, матеріально-технічну базу тощо. Нині ми пройшли десь одну третину шляху. І коли американські експерти відзначили, що НУБіП має високі шанси на успішне завершення акредитації, було прийняте рішення продовжити роботу в цьому напрямі. Не так давно передано черговий пакет документації: 4900 сторінок (!) англomовного тексту щодо всіх наших 46 спеціальностей. Розраховуємо успішно завершити цей процес у 2015–2016 роках і стати членами асоціації відповідних університетів, що означатиме міжнародне визнання нашого диплома.

– А як розвивається співробітництво з вищими іншими країнами?

– Нині НУБіП України має угоди про співробітництво зі 145 установами із 34 країн світу. Свого часу своєрідним трампліном для виходу на такі масштаби стала організована нами велика конференція за участю представників близько сорока країн. На ній за мою ініціативу було створено Всесвітній консорціум аграрних

університетів. Нині його учасниками є провідні виші майже 130 держав. Завдяки такому розвитку міжнародної співпраці наші студенти навчаються за спільними магістерськими програмами, що дає можливість отримати подвійний диплом НУБіП України та університетів Бельгії, Німеччини, Нідерландів, Японії. До речі, у Токійському аграрному університеті тепер навчається 18 наших студентів і аспірантів.

Звісно, для того, щоб був результат у цій справі, треба докласти значних зусиль, адже ефективна міжнародна співпраця є тільки тоді, коли є рух у обох напрямках. Ми приймаємо іноземних гостей, проводимо міжнародні конференції – тільки торік у наших стінах їх відбулося 85. Коли міжнародні стосунки набувають, так би мовити, статусу довіри, це завжди дає

добрі плоди. Наприклад, як результат ефективної діяльності з Токійським аграрним університетом та екологічною компанією «Джайка», за Кіотським протоколом нашому університету виділено 108 мільйонів гривень для утеплення навчальних корпусів і гуртожитків. Загалом щорічно проходять практику й стажування за кордоном у середньому 600 наших студентів і 150 викладачів.

Важливим в цьому є і те, що понад десять років тому ми потурбувалися, аби для наших фахівців не було мовних бар'єрів, запровадивши навчання студентів з 15 спеціальностей англійською мовою.

– Але ж така інтеграція у світову освітню систему й міжнародний науковий простір дає змогу вашим студентам і фахівцям працювати на За-

На міжнародній науковій конференції «Біоресурси планети та біобезпека навколишнього середовища: проблеми та перспективи», присвяченій 115-річчю НУБіП України та 15-річчю GCHERA

ході, де значно кращі, ніж у нас, умови для дослідної діяльності, сучасніше обладнання, не кажучи вже про рівень оплати праці. Тож університет, а отже, й вітчизняна аграрна галузь, матимуть не тільки надбання, а й втрати.

— Відтік наших кадрів, особливо молодих здібних викладачів, відбувався переважно в 1990-ті роки. Проте останнім часом багато з них повернулося в Україну, до того ж із власними бізнес-проектами і стартовим капіталом. І тепер успішно в нас працюють. Тому боятися цього не треба.

А від співробітництва ми отримуємо незрівнянно більше. Ось один лише приклад. У нинішньому році Іспанія надасть нам кошти на створення показово-навчального господарства «Село XXI століття» вартістю 5 мільйонів євро. Тут буде впроваджено досягнення альтернативної енергетики, оптимальне водопостачання, екологічно безпечні технології, перероблення відходів тваринництва й побутового сміття, що дасть змогу автономно отримувати електроенергію та забезпечити теплом два гектари площі теплиць.

Між іншим, такий проект потрібен для підготовки фахівців різних профілів — агрономів, зоотехніків, ветеринарів, механіків, автоматиків, архітекторів, будівельників, економістів, енергетиків, технологів, бактеріологів, програмістів та багатьох інших спеціалістів. Це дуже важливо, оскільки наш університет є поліпрофільним (46 спеціальностей), а це вкрай потрібно, передусім, для комплексного облаштування сільських територій.

— Дмитре Олексійовичу, як поєднується в університеті педагогічна й науково-дослідна діяльність?

— Без власної навчально-дослідної бази процес навчання ефективним бути не може. Як, скажімо,

В Українській лабораторії якості і безпеки продукції АПК

перевірити, які знання здобувають студенти? Чи не застаріли навчальні програми років на десять? Саме участь студентів у наукових дослідженнях і допомагає об'єктивно їх оцінити, бо рівень наукових розробок видно одразу. Не даремно кажуть: «Яка наука у виші, така там і освіта». Не випадково серед університетів високорозвинених країн найвищий міжнародний рівень мають ті, котрим вдалося сформувати й інтегрувати у своїй структурі три системи основних видів діяльності — освітянську, дослідну та науково-інноваційну. Хоча правдою є і те, що всі університети країни не можуть бути дослідницькими. У розвинутих країнах їх 7–15%, а на долю навчальних університетів припадає приблизно 60%. Це університети, де наукові дослідження не проводяться зовсім, а їх основною місією є реалізація сучасних технологій. В аспірантуру з дипломом такого вишу не приймають, та й на керівні посади теж не потрапиш. Проте вартість навчання тут удвічі менша, ніж у дослідницьких. Ось чому на Заході так важливо вказувати в резюме не просто наявність вищої освіти, а в якому саме закладі її здобули.

Так, завдяки створеній у нашому університеті Українській лабораторії якості і безпеки продукції АПК ми можемо визначити ГМО-конструкції у різних об'єктах, також можемо раціонально застосовувати досягнення генної інженерії, розробляти методи експрес-діагностики близько 50 вірусних інфекційних хвороб. Іноземні гості, ознайомившись із можливостями лабораторії, вже не тільки спілкуються з нами на рівних, а й часом ставляться як до першопрохідців у деяких напрямках.

А за підсумками міжнародного турніру країн Центральної та Східної Європи з питань якості в навчанні і дослідженнях, конкурсна комісія визнала НУБіП України переможцем. Це дуже важливо для нинішньої нашої міжнародної акредитації. Тепер ми впритул наблизилися до рівня провідних університетів Західної Європи.

Та хоч би які відзнаки ми отримували, головне — не зупинятися. В університеті навчаються понад 40 тисяч студентів і слухачів, 650 аспірантів і докторантів, навчальний процес забезпечують 350 докторів наук та понад 1,5 тисячі кандидатів наук. Я порівнюю процес розвитку університету з рухом реактивного літака. І там, і там зупинитися означає впасти назавжди. Щоби тривав рух, треба дивитися не просто вперед, а на 10–15 років у майбутнє. І залучати молодь до дискусій про це майбутнє. Треба навчатися також роботі в кризових умовах.

Важливо, аби держава не забувала, що відставання в наукових дослідженнях — це шлях до відставання у виробництві. Особливо це стосується аграрної сфери, яка є базовою в нинішній економіці нашої країни й здатна стати рятівним кругом для нашої держави.

Розмову вів Олександр МАЛІЄНКО.
Фото Валентини ЧЕЛЮСКІНОЇ
і Миколи БЛОКОПИТОВА.

Досяг

Дмитро МЕЛЬНИЧУК — ректор Національного університету біоресурсів і природокористування України з 1984 року, доктор біологічних наук, професор, академік НАН України та НААН України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат премії імені В. Вернадського. Він почесний сенатор штату Луїзіана (США), почесний доктор і почесний професор більш як десяти університетів європейських країн, США та Японії, генерал-лейтенант держветслужби України, автор 9 підручників, 2 монографій, понад 600 наукових праць; отримав 70 авторських свідоцтв і патентів на винаходи. Герой України, кавалер ордена «За заслуги» III, II і I ступенів, має ордени і почесні відзнаки іноземних держав.

